Obtížné zakotvení lidovců v politickém systému první ČSR

*Parlamentní volby v roce 1925
a Československá strana lidová*

Marek Šmíd

Před polovinou dvacátých let minulého století se Československá republika již vzpamatovala z poválečných otřesů a zažívala hospodářský vzestup. Na politické scéně však sílily rozpory uvnitř široké vládní koalice, které vyústily ve vypsání předčasných parlamentních voleb na podzim 1925. Dosavadní kabinet v nich ztratil parlamentní většinu a po peripetiích s úřednickou vládou se otevřela cesta k utvoření vlády pravého středu s účastí německých státoporných stran, takzvané panské koalice, která na půdorysu volebních výsledků přinesla politickou stabilizaci. Její součástí bylo upevnění pozice Československé strany lidové v politickém systému, když se po agrárnících a komunistech stala třetí nejsilnější stranou v republice a nadále nepostradatelným tmelem vládních koalic.

Důležité události v tomto období první republiky byly sice již většinou dosti důkladně analyzovány, podrobnější pohled na postoje českého katolického tábora¹ vpředvečer, v průběhu a bezprostředně po těchto klíčových volbách však podle

1 Pod označením „český katolický tábor“ zde rozumím mnohohvrstevnatou entitu, jejímž spojujícím rysem je veřejně projevovaná příslušnost ke katolickému vyznání. Zahrnuje široké spektrum osobností a sociálních struktur, lišících se např. mírou účasti na politickém životě, vyhraněností společenských názorů a postoji, doménou společenského působení apod. Jeho rozmanité komponenty tvoří politické spolky, strany a jejich představitelé, katolická církevní hierarchie, část kulturní a vědecké obce, katolicky smýšlející publicisté atd.

mého názoru může stávající znalosti doplnit a obohatit. Následující příspěvek se věnuje především recepci volebních výsledků lidové strany ve vlastních a spřízněných řadách na pozadí dynamického vývoje ČSL a proměny katolického tábora v Československu dvacátých let. Zvláštní pozornost je přitom s využitím vatikánských archivů soustředěna na komunikaci domácí katolické hierarchie a s ní spjatých politických kruhů se Svatým stolicem, který se o tyto druhé parlamentní volby v Československu velmi živě zajímal.

Práce vychází z širěji ukotvených historických studií, například Antonína Klimka, Miloše Trapla, Zdeňka Kárníka, Věry Olivové či Jiřího Kovtuna,² přihlíží však též k dílčím a tematicky úžeji vymezeným studiím³ a využívá archivních fondů, zejména z Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze a Tajného vatikánského archivu v Římě.

- 2 KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 13: 1918–1929. Praha, Paseka 2000; TÝŽ: *Boj o Hrad*, sv. 1: *Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha, Panevropa 1996; TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1990; KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938)*, sv. 1: *Vznik, budování a zlatá léta republiky 1918–1929*. Praha, Libri 2000; OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha, Karolinum 2000; KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě: Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*. Praha, Torst 2005.
- 3 Viz např. TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1921–1929. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas Philosophica. Historica. Sborník prací historických*, roč. 22. Olomouc, Univerzita Palackého 1983, s. 63–69; VEČEŘA, Pavel: Marmaggiho aféra: Úloha katolicismu optikou dobových tištěných médií levice. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 205–225; ZMÁTLO, Peter: Marmaggiho aféra v dobové stranické tlači na Slovensku. In: NEMEŠ, Jaroslav – PAPAJÍK, David (ed.): *Ružomberský historický zborník III: Vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. PaedDr. Pavla Marka, Dr. Ružomberok, Katolícka univerzita 2009*, s. 173–204; ZMÁTLO, Peter: Ohlas Marmaggiho aféry na stránkach dvoch slovenských stranických denníkov. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (ed.): *Církve 19. a 20. století v slovenské a české historiografii*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2010, s. 493–521; EHRENBURGER, Tomáš: Husovy oslavy v roce 1925 jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem. In: *Marginalia Historica: Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy*, sv. 5. Praha, Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK 2002, s. 157–200; HROMJÁK, Ľuboslav: Postoj Československé strany lidové voči pastierskemu listu slovenských biskupov v roku 1924. In: MAREK, Pavel (ed.): *„Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové: Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919–2009)*. Olomouc – Rosice u Brna, Centrum dějin křesťanské politiky na katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého – Gloria 2009, s. 105–114; VNUK, František: Kríza vo vzťahoch Praha–Vatikán v roku 1925. In: *Historický zborník*, sv. 9. Martin, Matica slovenská 1999, s. 59–70.

Český katolický tábor do roku 1925

Československá republika vznikla jako nástupnický stát Rakouska-Uherska v říjnu 1918. Její obyvatelstvo bylo silně radikalizováno děsivou zkušeností světové války a jejími následky, které výrazně přispěly k tvrdému, mnohdy nespravedlivému a někdy i násilnému vystupování vůči katolické církvi a symbolům katolicství v českých zemích. Církev byla vnímána jako spoluvíník staletého rakouského útisku a její organizace spojována s bývalou monarchií. Prvotní hněv části české společnosti po vzniku samostatného státu proto vzplanul proti připomínkám moci Habsburků a vlivu katolické církve, čemuž padla za oběť i řada cenných historických památek (vedle nejznámějšího Mariánského sloupu na pražském Staroměstském náměstí to byl mimo jiné sloup Nejsvětější Trojice ve Slaném a další sochy světců, pomníky hodnostářů svrženého císařství, škody utrpěly kostely a kaple). V době mocenského převratu v Praze se pražský arcibiskup Pavel hrabě Huyn nacházel na vizitační cestě po západních Čechách, kde vážně onemocněl španělskou chřipkou, a do české metropole se – po zvážení svých dalších možností v nové republice – po rekonvalescenci již nevrátil.⁴

Politickým reprezentantem poválečného českého katolicismu se stal kněz a zakladatel Moravsko-slezské křesťansko-sociální strany na Moravě Jan Šrámek (1870–1956), jenž počátkem roku 1919 sjednotil dosud roztržštěné katolické strany v nově vytvořené Československé straně lidové a sám stanul v jejím čele. Bezprostředně po vzniku republiky se tato strana ocitla v poměrně složitém postavení, neboť byla spojována s konzervatismem a zkostnatělostí bývalého Rakouska-Uherska a byly jí vyčítány loajální postoje k monarchii za první světové války. Krátce po zformování nové strany údajně Šrámek prohlásil: „Že se katolické věci u nás nedaří, to jsem věděl, ale že až tak katastrofálně, to jsem si nemyslel!“⁵ V očích veřejnosti splývala lidová strana s katolickou církví, s jejími hodnotami, postoji a činy. Přestože vstup katolíků do mladé Československé republiky narážel na četné obtíže, postupně se jim podařilo protikatolické nálady překonat a aktivně se zapojit do politického života státu. Šrámkem vedená Československá strana lidová se již počátkem dvacátých let stala provládní, republikánskou, národní a demokratickou silou a trvalou součástí meziválečných vládních koalic až do roku 1938.⁶

4 V roce 1919 pražský arcibiskup na svůj úřad z politických důvodů rezignoval. Po odchodu z Čech pobýval střídavě ve Švýcarsku a v Itálii, nejprve v Římě, později v benediktinském klášteře nedaleko Bolzana, kde také v roce 1946 zemřel. V roce 1921 jej papež Benedikt XV. jmenoval titulárním patriarchou alexandrijským. Novým pražským arcibiskupem se po jeho rezignaci stal František Kordač.

5 *Archivio Segreto Vaticano* (Tajný vatikánský archiv – dále ASV), Archivio della Nunziatura Apostolica (Archiv apoštolské nunciatury), Cecoslovacchia, busta (b. – karton) 15, fascicolo (fa. – svazek) 65, list kanovníka Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze Karla Kašpara apoštolskému nunciovi ve Vídni Teodoru Valfré di Bonzovi z 11.2.1919, foglio (fo. – strana) 41 n.

6 Viz TRAPL, Miloš: *České katolické strany do roku 1938*. In: MAREK, Pavel a kol. (ed): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Rosice u Brna, Gloria 2000, s. 155.

V době vzniku lidové strany měl za sebou Jan Šrámek již dlouhou politickou kariéru. Po absolvování německého gymnázia v Kroměříži studoval na teologické fakultě v Olomouci, kde se začal živě zajímat o sociální problematiku a její řešení. V té době se rovněž seznámil s myšlenkami katolického modernismu, jejichž hlavní nositel Karel Dostál-Lutinov (1871–1923) patřil mezi jeho spolužáky v kněžském semináři.⁷ Od roku 1893 působil jako kaplan v Novém Jičíně na Moravě.⁸ Od devadesátých let 19. století se Šrámek podílel na organizování křesťansko-sociálního hnutí a zakládal dělnické křesťansko-sociální spolky; na přelomu století byl již vůdčí osobností křesťansko-sociálního hnutí na Moravě a výrazně se podílel na etablování českého politického katolicismu. V roce 1905 se stal docentem a o šest let později profesorem na kněžském učilišti v Brně, kde vyučoval křesťanskou sociologii. Následujícího roku (1906) byl zvolen poslancem Moravského zemského sněmu v Brně a v letech 1907 až 1911 působil jako poslanec Říšské rady ve Vídni. Po roce 1918 fruktifikoval své dlouholeté politické, stranické a intelektuální úsilí, jež podložil svou houževnatostí, pílí, trpělivostí a uměním vyjednávat,⁹ a stal se vedle staršího Mořice Hrubana přirozeným a respektovaným vůdcem českého politického katolicismu.

V parlamentních volbách v roce 1920 získala Československá strana lidová společně se Slovenskou lidovou stranou značnou důvěru voličů v podobě 11,3 procent (699 728) hlasů, které jí vynesly třiatřicet mandátů v Národním shromáždění;¹⁰ své místo v československém politickém systému si poté udržovala svými důslednými postoji a zároveň obratnou politikou. Přestože v listopadu 1921 vystoupili poslanci Slovenské lidové strany ze společného klubu českých a slovenských politických katolíků a založili si klub vlastní, Jan Šrámek pokračoval v provládním demokratickém kurzu nastoupeném po roce 1918. O správnosti svého umírněného postupu časem přesvědčil četné představitele Vatikánu, zejména během své návštěvy „Věčného města“ na jaře 1923.¹¹ Šrámek při svém setkání s papežem Piem XI. (1857–1939) a státním sekretářem Pietrem Gasparrim (1852–1934) vysvětlil, že účast katolických ministrů v československé vládě slouží ku prospěchu věci katolicismu, neboť vylučuje násilné řešení církevních otázek.¹² Český politický katolicismus působil v dalších letech v Československu jako klidná, umírněná síla. Šrámkova středová

7 Viz MAREK, Pavel: Příspěvek k životopisu Msgre. Jana Šrámk. In: *Historica Olomucensia: Sborník prací historických*, roč. 30, č. 42 (2012), s. 84 n.

8 Viz TRAPL, Miloš: Přehled života a díla monsignore ThDr. h.c. Jana Šrámk. In: MAREK, Pavel (ed.): *Jan Šrámek: Kněz, státník, politik*. Olomouc, Filozofická fakulta Univerzity Palackého 2004, s. 40 n.

9 Viz TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1918–1938. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel a kol.: *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 185.

10 Viz OLIVOVÁ, V.: *Dějiny první republiky*, s. 101 (viz pozn. 2).

11 *Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR* (dále AMZV ČR), Praha, fond (f.) Politické zprávy 1923 (Vatikán), číslo 17; PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu*, sv. 3–4: 1920–1921/1922. Praha, Academia 2003, s. 878; ŠMÍD, Marek: Jednání Jana Šrámk. ve Vatikánu ve dvacátých letech 20. století. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 131, č. 1 (2012), s. 65–88.

12 Viz KROFTA, Kamil: *Diplomatický deník 1919–1922*. Ed. Jindřich Dejmek. Praha, Historický ústav AV ČR 2009, s. 223 a 246.

strana neprosazovala politické požadavky, jež by způsobily nepochopení a odpor vůči katolické církvi, zato podporovala pozemkovou reformu, osmačtyřicetihodinový pracovní týden a sociální pojištění. Stála za jednokomorovým parlamentem, preferovala poměrný volební systém a navrhovala větší samosprávu historických zemí v rámci Československa. Ve třicátých letech pak odmítala totalitářské a autoritářské tendence některých konzervativních katolíků.¹³

Zatímco katolická církevní hierarchie zůstávala na konzervativních pozicích a nové události v Československu přijímala velmi rezervovaně a kriticky, lidová strana se stala díky svému národnímu a státotvornému postoji a obratnému politickému manévrování jedním z pilířů československého politického systému a významnou součástí vládních koalic. Svědčí o tom i fakt, že v září 1921 Jan Šrámek jako jediný člen takzvané Pětky zaujal ministerskou funkci v Benešově poloúřednické vládě, v níž mu byl svěřen resort železnic.¹⁴ Přestože se tehdy Šrámek stal terčem kritiky kvůli své vyčerpávanosti (jako člen Pětky, předseda strany, ministr a zároveň člověk potýkající se s nemocí) i odborné nezpůsobilosti (jako teolog pečující o železnice),¹⁵ když Benešova vláda podala demisi¹⁶ a v říjnu 1922 byl vedením kabinetu pověřen Antonín Švehla (1877–1933), Šrámek v něm získal ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (Josef Dolanský jako druhý lidovecký zástupce obsadil křeslo spravedlnosti).

Duchovní a politický život v republice zjitřil na přelomu let 1924 a 1925 pastýřský list slovenských biskupů, vydaný v listopadu 1924, jenž pod hrozbou přísných církevních trestů zakazoval katolíkům členství v socialistických, komunistických a anarchistických stranách a spolicích včetně Sokola.¹⁷ Šrámek se jako kněz-politik okamžitě dostal do konfliktu s Hradem i s vládou, v níž zasedal, a ocitl se „mezi

Kněz Jan Šrámek, ústřední postava českého politického katolicismu v době první republiky (foto Bassano Ltd., National Portrait Gallery, London)

13 K politickému programu a požadavkům Československé strany lidové podrobněji viz MA-REK, Pavel (ed.): *Politické programy českého politického katolicismu 1894–1938*. Praha, Historický ústav AV ČR 2011.

14 Podrobněji srv. KLIMEK, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 13, s. 319 (viz pozn. 2).

15 *Tamtéž*, s. 328.

16 TÝŽ.: *Boj o Hrad*, sv. 1, s. 231 (viz pozn. 2).

17 Viz HROMJÁK, L.: *Postoj Československé strany lidové voči pastierskemu listu slovenských biskupov v roku 1924*, s. 109 (viz pozn. 3).

mlýnskými kameny státní moci a církevní hierarchie“.¹⁸ Tisk, vládní koalice i prezident republiky přešli do protiútoků a otevřeli nedořešené otázky: odluku církve od státu, státní svátky, správu katolických kostelů a hřbitovů jinými církvemi a podobně. Prezident psal o „církevním teroru“ slovenského episkopátu a vláda dokonce hrozila, že zakročí proti šířitelům nepokoje podle zákona na ochranu republiky.¹⁹ Pozice lidové strany v koalici byla ohrožena, jednotlivé osobnosti českého politického života (Karel Kramář, Jiří Stříbrný) ostře útočili na katolickou církev. Lidovce a vlastně celou Pětku zachránil Edvard Beneš, který se postavil za jejich setrvání ve vládě. Vděčný Šrámek ponechal kabinetu volnou ruku v otázce státních svátků, což se ovšem stalo příčinou takzvané Marmaggiho aféry, jež svým významem a rozsahem zastínila krizi předchozí a znamenala největší diplomatický konflikt mezi Československem a Svatým stolicí v období první republiky.²⁰

Těžké týdny Jana Šrámka

Bouřlivý střet o zákon o státních svátcích,²¹ jež prosazoval ministr železnic Jiří Stříbrný v době absence nemocného předsedy vlády Antonína Švehly, se v parlamentu odehrál na sklonku března 1925. V rámci této reformy oficiálních svátků byly zrušeny některé církevní slavnosti (například tři svátky mariánské) a zavedeny nové sváteční dny (sv. Václav, sv. Cyril a sv. Metoděj, Jan Hus). Proti zavedení památného dne Jana Husa Svatý stolec protestoval prostřednictvím apoštolského nuncia již v dubnu 1925;²² jak již bylo řečeno, Jan Šrámek s ním nakonec souhlasil, nicméně o Husově konfliktu s Římem mělo být pomlčeno. Právě schválení svátku a následná oslava při příležitosti pětistého desátého výročí upálení Jana Husa v létě 1925, kdy sám prezident Masaryk převzal nad tímto národním svátkem záštitu

18 KLIMEK, A.: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 13, s. 457.

19 *Masarykův ústav – Archiv Akademie věd ČR (MÚA AV ČR)*, Praha, fond Tomáš Garrigue Masaryk, oddělení Republika (R) – Církve, složka Rozluka církve a státu.

20 Marmaggiho aféra a předchozí Husovy oslavy jsou v české i slovenské historiografii dnes již dostatečně zpracovány (podrobněji viz studie Petra Zmátla, Pavla Večeří, Tomáše Ehrenbergra a Františka Vnuka citované v poznámce 3).

21 ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 46, fa. 352, Pastorale dell'Episcopato slovacco contro le associazioni anticristiane (Pastýřský list slovenského episkopátu proti antikřesťanským organizacím), zpráva apoštolského nuncia v Praze Franceska Marmaggiho státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 28.2.1925, fo. 20–29.

22 Dne 13. prosince 1924 jednal ministr zahraničí Edvard Beneš se sekretářem vatikánské Kongregace pro zahraniční záležitosti Franceskem Borgongini-Ducou a ujistil jej, že Husův památný den bude v ČSR uzákoněn. Vysvětloval mu sice, že z československé strany se nejedná o akt namířený proti Vatikánu, ale o ocenění zásluh této historické postavy ve vztahu k českému národu. Tuto interpretaci však vatikánská strana nepřijala, Hus pro ni zůstal především heretikem, s jehož jménem byly do té doby spojovány nejtvrdí útoky proti katolické církvi a Svatému stolci. (Srv. KROFTA, K.: *Diplomatický deník 1919–1922*, s. 233 – viz pozn. 12.)

a na Hradčanech dokonce vyvěsil husitskou vlajku s kalichem,²³ se však proměnila v protikatolickou manifestaci.

Vatikán považoval účast prezidenta a ministrů na oslavách za urážku, přestože se jí nakonec účastnili jen jako soukromé osoby, a nařídil apoštolskému nunciovi v Praze Francesku Marmaggimu (1870–1949) po sérii neúspěšných rokování s ministrem zahraničí Edvardem Benešem, aby hlavní město navečer 6. července 1925 opustil a odcestoval do Říma.²⁴ Svatý stolec protestoval proti „urážce“ i písemnou nótou, diplomatické styky s Československem však nepřerušil. Švehlova vláda diplomaticky reagovala poukazem na význam Jana Husa pro český národ a přislíbila, že podobně bude uctěna i památka sv. Václava při blížícím se miléniu od jeho tragické smrti.²⁵

Jan Šrámek dlouho zvažoval, jestli z vlády, jež se o roztržku přičinila, nemá jeho strana vystoupit. Jestliže se nakonec rozhodl setrvat; vedly ho k tomu obavy, že by tento krok lidovců podnítl další proticírkevní a protikatolickou agitaci.²⁶ Prozatím odložil i plánovanou cestu do Říma, kam měl být vyslán jako důvěrník předsedy vlády Antonína Švehly, a to ještě před příjezdem ministra zahraničí Edvarda Beneše,²⁷ aby se pokusil urovnat napětí ve vzájemných diplomatických stycích mezi Prahou a Vatikánem. Sekretář pražské apoštolské nunciatury ve funkci *chargé d'affaires* Antonio Arata (1883–1948) je podrobil na začátku října 1925 důkladné analýze v pamětním listě adresovaném do Říma. Vyjádřil zde názor, že v československých postojích se odrážejí předsudky vůči Vatikánu a touha po odluce církve od státu. Dále uvedl, že se nicméně během nedávné oslavy Husova dne Svatý stolec „neuchýlil k snadnému a prostému přerušení diplomatických styků [Československa] se Svatým stolicem, a to ani ve chvíli, když byl schválen Husův památný den, ani ve chvíli, když byl tento zákon, jenž vyzníval jako otevřený a veřejný útok na Svatý stolec, poprvé aplikován“.²⁸

23 Viz HANUŠ, Jiří: *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2005, s. 57.

24 *Archivio Storico* (Historický archiv – dále AS), Řím, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (Svatá kongregace pro mimořádné církevní záležitosti), Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 57, posizione (po. – místo uložení) 61, telegram státního sekretáře Svatého stolce Pietra Gasparriho apoštolskému nunciovi v Praze Francesku Marmaggimu ze 4.7.1925, fo. 11.

25 Viz DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata*, sv. 1: *Revolucionář a diplomat (1884–1935)*. Praha, Karolinum 2006, s. 399; BROKLOVÁ, Eva: *Antonín Švehla* (rukopis připravované biografie A. Švehly).

26 *Archiv KDU-ČSL*, Praha, f. Josef Doležal, složka Zápis o schůzi Ústředního výkonného výboru Čsl. strany lidové; *AMZV ČR*, f. Politické zprávy Vatikán, 1925.

27 AS, Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 7, po. 61, list sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty apoštolskému nunciovi v Praze Francesku Marmaggimu z 23.7.1925, fo. 49. Marmaggi se tou dobou nacházel v Římě, kam byl odvolán.

28 *Tamtéž*, fa. 60, po. 61, pamětní list (Pro-Memoria) sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty o diplomatických vztazích mezi československou vládou a apoštolskou nunciaturou adresovaný (zřejmě) státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu, 1.10.1925, fo. 65–72.

Kritika Šrámkovy politiky však přišla z řad, odkud by ji očekával jen málokdo – z pera radikálního katolického intelektuála Jaroslava Durycha (1886–1962). Ten v létě 1925 odmítl kompromisní postoj předsedy lidové strany a upozornil jej, že katolický kněz, byť byl i ministr, musí v první řadě respektovat vůli papeže, a tudíž z vlády za jakoukoli cenu vystoupit.²⁹ Durychův kritický postoj k politickému katolicismu vyplýval nejednoznačněji z článku „Kritika české církevní politiky“, zveřejněného v *Rozmachu* již v roce 1923: „Katolictví není stranou a nemůže zůstat v žádné straně. Katolictví je majetek, a jak správně jeden vysoký církevní hodnostář řekl, snahou katolické církve není vzrůst lidové strany, nýbrž katolicita celého národa. Nikoliv strana, nýbrž národ je aspirací Církve. A na tento úkol strana lidová a vůbec žádná strana stačit nemůže a nebude.“³⁰

Před volbami... Klid

S nadcházejícími předčasnými volbami rozpoutané vášně ochladly a domácí katolický tisk se neprojevoval příliš bojovně. Nejhluchněji se tradičně ozývali katoličtí intelektuálové, kteří významné politické střetnutí lidové straně rozhodně neulehčili. Ostatně sami byli vesměs kritiky politického stranictví, neboť v něm spatřovali pouhý nástroj k získání a udržení moci a – spolu s všeobecným volebním právem, garantujícím stejnou váhu každého hlasu – k prosazení rovnostářství a rozbití přirozené hierarchie ve společnosti.³¹ Politické strany považovali za přežilé, nemorální a zkorumpované, celý systém pak za úpadkový, v protikladu k údajně pozitivnímu a spravedlivému stavovskému korporativismu. Charakteristická jsou v tomto smyslu slova publicisty Jana Scheinosta (1896–1964): „Strany jsou však dnes neúčinný, starý krám, patřící do historie, který nedovede zorganizovat moc ve státě, poněvadž neumí už produkovat lidi schopné vládnout, jak ukazuje příklad naší vlády a parlamentu. Je to zařízení jalové a směšné, poslance nikdo, ani on sám sebe, nebere vážně jako Zákonodárce. (...) Strany jsou útvary beze všech znaků organizované moci: lidé, kteří jejich pomocí se dostávají k moci, nejsou odpovědní

29 DURYCH, Jaroslav: Řím promluvil. In: *Rozmach*, roč. 3. č. 12 (1925), s. 177–183 (přetištěno in: KOMÁREK, Karel (ed.): *Jaroslav Durych: Polemiky a skandály*. Olomouc, Periplum 2002, s. 216 n.).

30 DURYCH, Jaroslav: Kritika české církevní politiky. In: *Rozmach*, roč. 1, č. 3 (1923), s. 33–38 (přetištěno in: FIALOVÁ, Zuzana (ed.): *Jaroslav Durych: Publicista*. Praha, Academia 2001, s. 261–263).

31 Poměrná volba spojená s existencí přísně vázaných kandidátních listin budila v prvorpublikovém Československu značnou nevoli. Vpředvečer voleb, 15. října 1925, byl vydán zákon č. 205/1925 Sb., který aktualizoval platný volební řád z roku 1920. Důsledkem jeho aplikace bylo směřování od počátečního umírněného k extrémnímu multipartismu a polarizovanému pluralismu. Podrobněji k tomu viz NOVOTNÁ, Tereza: Proměny československého volebního systému: Reformy dvacátých let. In: *Politologická revue*, roč. 9, č. 1 (2003), s. 34–56; BROKLOVÁ, Eva: *Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha, Sociologické nakladatelství 1992.

nikomu a ničemu, poněvadž hlasovací materiál stran je živel velmi fluktuující, nejistý a nestálý.“³²

Katoličtí intelektuálové rovněž odmítali ztotožňovat katolickou církev s Československou stranou lidovou: „O žádné politické straně nebylo napsáno, že ji brány pekelné nepřemohou, nýbrž toliko o Jedné Svaté Katolické Apoštolské Církvi,“ napsal Alfred Fuchs (1892–1941).³³ O kritickou bilanci dosavadní činnosti lidové strany se pokusil Jaroslav Durych v článku „Co učinila lidová strana pro katolický lid?“, „1. Zachránila všecku předválečnou a válečnou mentalitu před zánikem a vštípila ji znova a zdárně do dnešních dob. 2. Vstoupila do koalice. 3. Utekla před bojem o Husa. 4. Schválila tiskový zákon a zákony konglomerované. 5. Zasadila se o volební reformu. 6. Opustila Marmaggiho. 7. Vyhodila Bomberu.“³⁴ To jsou hlavní zásluhy; menší zásluhy nejsou dosud přesně zjištěny.³⁵ Je možné spekulovat, zdali distance radikálních katolických intelektuálů od politiky ČSL před volbami v roce 1925 ovlivnila její výsledky a zda měla vliv na utváření politického katolicismu v zemi. Svým vystupováním však nepochybně dali české veřejnosti na srozuměnou, že Šrámkova strana nebude po volbách hybnou silou změn v duchu jejich radikálních programových návrhů.

Vatikan zdá se pohlížel na blížící se volby s celkem optimistickým očekáváním. O politické situaci a rozložení sil před volbami podrobně informoval své nadřízené vatikánský *chargé d'affaires* Antonio Arata. Ve zprávě státnímu sekretáři Pietru Garrimu z 11. září 1925 uváděl, že se v budoucích parlamentních volbách očekává oslabení národní demokracie a vzestup slovenských lidovců po Marmaggiho aféře, z níž politický kredit na Slovensku vytěžil Andrej Hlinka (1864–1938), a upozorňoval

Pražský nuncius Francesco Marmaggi po svém odchodu z Prahy zamířil do funkce vatikánského vyslance ve Varšavě, kde setrval až do roku 1939. V roce 1935 byl jmenován kardinálem

32 SCHEINOST, Jan: Trochu opakování. In: *Rozmach*, roč. 3, č. 19–20 (1925), s. 291 n.

33 FUCHS, Alfred: *Náboženství a politika*. Praha, Kalich 1925, s. 10 n. Jedná se o parafrázi Ježíšova výroku z Matoušova evangelia (Mt 16, 18).

34 Kněz Josef Bombera (1870–1927) byl po vzniku Československé republiky povolán do Prahy, kde se stal generálním superiorem armády. Od roku 1922 působil jako polní vikář a od roku 1925 jako polní biskup československého vojska.

35 DURYCH, Jaroslav: Co učinila lidová strana pro katolický lid? In: *Rozmach*, roč. 3, č. 14 (1925), s. 221 n.

na Šrámkovu afinitu k socialismu a levicovým stranám.³⁶ Vatikánský oficiální list *L'Osservatore Romano* pak přinesl ve dnech 6. a 9.–10. listopadu 1925 na titulní straně stručné informace o volbách v Československu a vyjadřoval mimo jiné naději, že Šrámkova strana v parlamentním klání zvítězí. Svatý stolec do voleb oficiálně zasáhl jen v září 1925 formálním zákazem, aby se jich účastnili řeholníci³⁷ – těm byla ostatně kandidatura odepřena již dříve.³⁸

Výraznou změnou oproti minulým volbám v roce 1920 byla z pohledu katolického tábora skutečnost, že čeští a slovenští lidovci tentokrát nekandidovali společně. Po vzniku Československé republiky se sice lidové strany v českých zemích a na Slovensku nakrátko sblížily, po roce 1921 však mezi nimi došlo k vzájemnému odcizení. Přestože od léta 1924 usilovali slovenští lidovci o vytvoření katolického bloku stran všech národností, který se měl stát nejsilnějším politickým tělesem v republice, Jan Šrámek svou podporu tomuto projektu podmiňoval jejich vstřícným postojem k československému státu. Následujícího roku se situace obrátila a o jednotu usiloval zejména Šrámek, kvůli rozporu v řešení národnostní otázky – Šrámkův čechoslovakismus a Hlinkův autonomismus – však nebyla naplněna. Vzájemnou dohodu mezi oběma povahově odlišnými, ale autoritativními vůdci – rozvážným a opatrným Šrámkem a prudkým a ambiciózním Hlinkou – ztěžovaly i osobní spory.³⁹ Šrámek odmítal otevřený radikalismus Slovenské lidové strany, neboť usiloval o kompromisy a chtěl, aby jeho strana byla součástí vládní většiny, zatímco Hlinka nepovažoval Šrámkův za schopného politika.

(Ne)čekaný úspěch?

Parlamentní volby do Poslanecké sněmovny i Senátu Národního shromáždění se konaly v neděli dne 15. listopadu 1925 v poklidné atmosféře. Nejlepšího výsledku v Československu dosáhla Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu se ziskem 13,66 procent hlasů (970 940 hlasů, 45 mandátů ve sněmovně),

36 ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 50, fa. 401, *Sulle prossime elezioni generali politiche* (O budoucích parlamentních volbách), zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 11.9.1925, fo. 10–14. K předvolební agitaci na Slovensku podrobněji viz HRODEK, Dominik: *Parlamentní volby v roce 1925 na Slovensku: Několik pohledů na předvolební kampaň v tisku*. In: *Česko-slovenská historická ročenka*, roč. 7. Brno, Masarykova univerzita 2002, s. 249–276.

37 Počet kandidátů ve volbách z řad katolických kněží omezoval *numerus clausus* podle paragrafu 4 kánonu Kodexu kanonického práva; duchovní nesměli v parlamentních volbách kandidovat bez souhlasu svých ordináriů a Svatého otce. Počet kněží v zákonodárných sborech nesměl stoupat, proto byli z volebního klání vyloučeni řeholníci a biskupové.

38 ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 50, fa. 401, telegram státního sekretáře Svatého stolce Pietra Gasparriho sekretáři apoštolské nunciatury v Praze Antoniu Aratovi z 28.9.1925, fo. 203 n.

39 Viz TRAPL, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, s. 19 (viz pozn. 2).

těsně za ní skončila Komunistická strana Československa s 13,14 procenty hlasů (943 243 hlasy, 41 mandátů) a jako třetí Československá strana lidová s 9,72 procenty hlasů (691 095 hlasů, 31 mandátů).⁴⁰ Za nimi zaostaly obě socialistické strany, dříve nejsilnější Československá sociálně-demokratická strana dělnická (9,7 procent) a Československá strana národně-socialistická (9,3 procenta), i tři německé strany – Německý svaz zemědělců (8,0 procent), Německá sociálně-demokratická strana dělnická (5,7 procent) a Německá křesťansko-sociální strana lidová (4,3 procenta).⁴¹ Na české politické scéně propadly strany s vysokými ambicemi, a to nedávno vzniklá Národní strana práce (1,4 procenta), ale též Československá národní demokracie (4,3 procenta).⁴²

Listopadové předčasné volby tak přinesly porážku stranické politice takzvané Pětky, jež těsně ztratila většinu v poslanecké sněmovně,⁴³ a překvapivě také socialistické levici, která získala pouhých 24,6 procent hlasů (celá levice spolu s komunistickou stranou pak získala 37,7 procent hlasů). Zatímco však národní socialisté si oproti minulým volbám v roce 1920 trochu polepšili (o půl procenta, což byl nárůst o 108 893 hlasy), sociální demokraté utrpěli doslova drtivý neúspěch, neboť přišli o téměř dvě třetiny hlasů (jejich propad činil 16,8 procent, tj. 959 117 hlasů). Onen skoro milion ztracených hlasů jim z velké většiny odebrali v roce 1925 poprvé kandidující komunisté.⁴⁴ Tak důrazný nástup mladé komunistické strany, jež v celorepublikovém měřítku skončila na druhém místě, svědčil o posílení radikálně levicových nálad ve společnosti. Celkově mírný vzestup v parlamentních volbách zaznamenaly občanské strany, a to díky agrárářům, kteří ve srovnání s výsledkem voleb v roce 1920 jako jediní z českých stran výrazněji posílili⁴⁵ (o 3,9 procent,

40 Srv. KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938)*, sv. 1, s. 377 (viz pozn. 2).

41 K volebním výsledkům v německém politickém prostředí v Československu podrobněji viz ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2006, s. 103.

42 Viz Výsledky voleb v Československu: Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v roce 1925 ([http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf), staženo 15.2.2014).

43 Viz KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*, sv. 1, s. 355 (viz pozn. 2). Klimek uvádí, že agrární klub poslanců disponoval 46 mandáty, lidovecký měl mandátů 31, sociálnědemokratický 29, národněsocialistický 28, národnědemokratický 14, takže na strany Pětky připadalo celkem 148 z 300 poslaneckých křesel. Podrobněji viz TÝŽ: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 13, s. 499 (viz pozn. 2).

44 KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938)*, sv. 1, s. 378. Komunisté byli úspěšní zejména na Podkarpatské Rusi a do značné míry i na Slovensku.

45 V boji o hlas venkovského voliče spolu zápasily agrární a lidová strana, jejíž křesťansko-sociální program byl pro venkovské vrstvy přitažlivý a odebíral potenciální voliče agrárářům. V českých zemích došlo v letech 1902 a 1903 ke sblížení dělníků (křesťanských sociálů) s rolníky natolik, že se zemědělské křídlo připojilo ke křesťansko-sociální straně, resp. Straně katolického lidu, a stalo se v podstatě jejím satelitem. (Podrobněji viz TRAPL, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, s. 12 n.)

tj. 367 322 hlasy);⁴⁶ naproti tomu ztratili národní demokraté (2,3 procenta, tj. 102 951 hlasů) a také lidovci (1,6 procent, tj. 8 633 hlasy). V případě lidovců to však bylo způsobeno skutečností, že v roce 1925 již nekandidovali na společné listině s Hlinkovou slovenskou lidovou stranou.⁴⁷

Česká a slovenská lidová strana obdržely v listopadových volbách dohromady téměř jeden milion dvě stě tisíc hlasů, což jim vyneslo čtyřiapadesát mandátů (osmnáct procent) v třísetčlenné sněmovně.⁴⁸ Z toho lze usuzovat, že jejich křesťansko-sociální program shledali voliči jako poměrně srozumitelný a lákavý. Pokud však sečteme hlasy všech křesťanských stran v republice – Československé strany lidové, Hlinkovy slovenské lidové strany, Německé křesťansko-sociální strany lidové a maďarské Krajinské křesťansko-sociální strany – zjistíme, že tyto politické strany volily 22,4 procenta voličů v Československé republice – tedy každý čtvrtý až pátý občan ČSR. Celkově to bylo přes jeden a půl milionu hlasů pro křesťanské politické strany, jež reprezentovalo jednámdesát z celkových tří set křesel poslanecké sněmovny.

Československá strana lidová získala přes deset procent hlasů ve volebních krajích Praha, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště a Moravská Ostrava, oslovila tedy převážně moravské voliče.⁴⁹ Narušením národních sfér působnosti křesťanské politické reprezentace bylo rozšíření činnosti Československé strany lidové na Slovensko, kde se předsedou její zemské odbočky stal slovenský politik a právník Martin Mičura (1883–1946).⁵⁰ Přesto však dokázala Hlinkova slovenská lidová strana

46 Zdeněk Kárník se domnívá, že vítězství agrární strany v průmyslovém Československu bylo dílem sociální politiky spojené s pozemkovou reformou a úspěšné strategie předsedy Antonína Švehly (KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938)*, sv. 1, s. 378). Viz Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR 1920–1935 ([http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005E7C52/\\$File/4219rr_1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005E7C52/$File/4219rr_1.pdf), staženo 15.2.2014).

47 Hlinkovo jméno do svého názvu přijala Slovenská lidová strana právě v roce 1925, aby se tak jasněji odlišila od ČSL. K parlamentním volbám v roce 1925 a postoji HSLS podrobněji viz KRUPA, Pavel: Volby v Československé republice: Hlinkova slovenská lidová strana v parlamentních volbách 1925–1935 v Liptove. In: BOTUŠÍKOVÁ, Alexandra – FOBELOVÁ, Daniela – FREMAL, Karol – GAJDOŠÍKOVÁ, Libuša (ed.): *Acta Universitatis Matthiae Belii. Sekcia spoločenskovedná: Zborník Fakulty humanitných vied*, sv. 2. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1998, s. 166–177; HERTEL, Maroš: Rozpory v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane v 20. rokoch 20. storočí. In: LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena (ed.): *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905–1945*. Martin, Matica slovenská 2006, s. 181–194.

48 V poslaneckém klubu ČSL zasedli například Jan Šrámek, Alois Roudnický, Jan Rýpar, František Světlík a Bohumil Stašek. V šestnáctičlenném senátorském klubu je zastupovali mj. František Valoušek, Eduard Kavan a František Reyl. (Viz KOUŘIL, Miloš: Katolictví kněží v politice Československa v meziválečném období. In: MAREK, Pavel a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2011, s. 315–317.)

49 Viz Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR 1920–1935: Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran (volby v roce 1925) ([http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060E38B/\\$File/4219rr11.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060E38B/$File/4219rr11.pdf), staženo 15.2.2014).

50 Martin Mičura byl původně místopředsedou Slovenské strany lidové. Od vzniku ČSR spolupracoval úzce s Vavro Šrobárem a stal se pak županem v Tekovské župě, se sídlem ve Zlatých Moravcích. V první úřednické vládě Jana Černého byl ministrem s plnou mocí pro Slovensko a pak byl jmenován prezidentem vrchních soudů v Košicích a v Bratislavě. Sblí-

oslovit 6,9 procent československých voličů a stala se tak nejsilnější slovenskou stranou v republice. Dá se tedy mluvit o společném úspěchu českého a slovenského politického katolicismu, přestože se obě strany před volbami nedokázaly domluvit na společné kandidátce a částečně si konkurovaly.

Bilance úspěchu a co k němu vedlo

Co však přispělo k volebnímu úspěchu Československé strany lidové? Zatímco Miloš Trapl se domnívá, že je nutné jeho příčiny spatřovat v rozšíření členské základny lidové strany v letech 1918 až 1925, zejména mezi živnostníky a obchodníky,⁵¹ Jana Burešová tento úspěch přičítá předvolební agitaci ženského katolického svazu, jehož duchovním rádcem byl Jan Šrámek, pro podporu lidovecké politiky.⁵² Podle slovenského historika Ľuboslava Hromjáka k vzestupu katolického tábora rovněž přispěl výše zmíněný pastýřský list slovenských biskupů z 24. listopadu 1924, jehož cílem bylo „oslabit moc predovšetkým socialistov a poukázat na základné princípy týchto združení, ktorými sa vymykali z doktrínálnej bázy katolíckej cirkvi“.⁵³ Pastýřský list, který našel podporu u pražského arcibiskupa Františka Kordače (1852–1934), apoštolského nuncia v Praze Francesca Marmaggiho i papeže Pia XI.,⁵⁴ tak nepřímo směřoval k posílení Slovenské lidové strany a politického katolicismu v Československu vůbec. Na nesouhlas na druhé straně narazil u českých politiků, zejména u Šrámkovy Československé strany lidové, jež odmítala předložit takto radikální politicko-náboženský požadavek české veřejnosti, katolickým věřícím a též událostmi zneklidněné Pětce.⁵⁵

Volební výsledek Československé strany lidové oslavovaly z předních domácích periodik (celkem přirozeně ve stranicky rozděleném tisku) jen *Lidové listy* a *Lidové noviny*, které již den po volbách zveřejnily článek s poněkud emphatickým názvem „Prapor Čsl. strany lidové vítězně vlaje nad Čsl. republikou“. Autor zprávy nešetřil

žil se s českými a slovenskými čechoslovakistickými politiky a po rozkolu mezi českými a slovenskými lidovci se postavil na stanovisko Šrámkova křídla. (Viz TRAPL, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, s. 33; OSYKOVÁ, Linda: Volebná kampaň Ľudovej strany pred parlamentnými voľbami v 20. rokoch 20. storočia. In: *Historický časopis*, roč. 58, č. 2 (2010), s. 233–261; *Národní archiv* (Praha), f. 484 (Jan Šrámek), kartony 9–48, Čsl. strana lidová.)

51 TRAPL, Miloš: Československá strana lidová. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, sv. 1: *Období 1861–1938*. Brno, Doplněk 2005, s. 655–658.

52 BUREŠOVÁ, Jana: Jan Šrámek a Svaz katolických žen a dívek Moravy, Slezska a Hlučínska. In: MAREK, P. a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*, s. 273.

53 HROMJÁK, Ľ.: Postoj Československé strany lidové voči pastierskemu listu slovenských biskupov v roku 1924, s. 109 (viz pozn. 3).

54 Tamtéž; AMZV ČR, f. Politické zprávy (Vatikán), složka První řádná zpráva politická za měsíc leden 1925.

55 HROMJÁK, Ľ.: Postoj Československé strany lidové voči pastierskemu listu slovenských biskupov v roku 1924, s. 111.

optimismem: „V Čechách strana vzrůstá o 103 824 hlasů, na Moravě o 103 969 hlasů. Celkem obdrželi jsme pouze v historických zemích 672 132 hlasů. Klub lidových poslanců bude čítati asi 33 poslanců. Volby, na jejichž výsledek čekala celá republika i zahraniční cizina, všeobecně překvapily velikým vzrůstem a vítězstvím strany lidové. Lidová strana slaví v těchto dnech nejkrásnější chvíle svých úspěchů a vítězného postupu v Čsl. republice. Obrovské masy lidu schválily činnost lidové strany a její dosavadní postup tím, že odevzdaly jí votum své důvěry – hlasovací lístek. Jest to pro nás radostným zadostiučiněním za všechny boje, příkoří a zápasy, jež jsme museli pro stranu naší podniknouti v uplynulém pětiletí proti našim nepřátelům.“⁵⁶ Zatímco se demokratický levicový tisk pomalu vzpamatoval z volební porážky, cizojazyčné noviny postupně informovaly zahraničí o definitivních výsledcích listopadových voleb; dne 19. listopadu *Prager Abendblatt*, 24. listopadu *Prager Presse* a konečně 25. listopadu *Gazette de Prague*.

Již 18. listopadu sdělil telegraficky Antonio Arata Pietru Gasparrimu výsledky parlamentních voleb. Ve své zprávě uvedl, že „Československá strana lidová získala 32 poslanců, zatímco ve volbách roku 1920 21, HSLS 23 poslanců, zatímco dříve 11, němečtí křesťanští socialisté 12, předtím 9, maďarští křesťané 4 jako předtím; celkem je tedy zastoupeno 71 katolických poslanců. Agráři získali 45 poslanců, sociální demokraté 29, národní socialisté 28, národní demokraté 13 a komunisté 13. České strany budoucí koalice tak disponují 160 mandáty, zatímco opozice 140, z nichž 42 patří komunistům.“⁵⁷

Den nato pak zaslal Arata vatikánským církevním představitelům dvanáctistránkovou analýzu výsledků voleb, v níž je podrobně informoval o jednotlivých získaných mandátech českých, slovenských a německých politických stran a vyslovoval se k budoucímu politickému vývoji v zemi. Zdůraznil rovněž, že katolíci ve volbách uspěli a oproti roku 1920 posílili o jednapadesát procent, přičemž volebním výsledkem předběhli i sociální demokraty, zatímco socialisté (dle jeho názoru) i kvůli Husovým oslavám hlasy ztratili. Relativní posílení národních socialistů oproti minulým volbám přitom přičítal podpoře Československé církve. Když sumarizoval, že „katolíci v republice – bez ohledu na národnost – mohou být hrdí na výsledky parlamentních voleb“, vyzvedl opět téma, které Vatikán tak popouzel, nyní ovšem s interpretací vedenou pocitem satisfakce: „Zatímco socialistické strany prohrály svůj Husův boj proti Římu a proti katolíkům, katolíci zasadili soupeři překvapující lekci.“⁵⁸

56 Prapor Čsl. strany lidové vítězně vlaje nad Čsl. republikou. In: *Lidové noviny* (16.11.1925), s. 1.

57 ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 50, fa. 401, telegram sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 18.11.1925, fo. 103. Nepřesnost v počtu mandátů byla způsobena Aratovou brzkou odpovědí do Vatikánu, kdy musel ve svých závěrech tři dny po parlamentních volbách vycházet pouze z předběžných odhadů volebních výsledků.

58 AS, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 64, po. 62, Risultati delle elezioni generali politiche (Výsledky parlamentních voleb), zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři

Arata ve své zprávě analyzoval novinové komentáře a uvažoval nad možnou budoucí koalicí a opozicí. Potěšilo ho, že z možného budoucího koaličního tábora získala lidová strana druhý nejvyšší počet hlasů a bude tak mít jistě značný vliv při sestavování vládní koalice. Ocenil rovněž volební úspěch Andreje Hlinky a jeho lidové strany. Kalkuloval, že kdyby se čeští a slovenští lidovci spojili, stali by se nejsilnější československou politickou stranou a v nadcházející vládě by získali pět ministerstev. Zaznamenal rovněž úspěch německých křesťanských socialistů, ačkoliv jim ve své zprávě věnoval pouhých pět řádků. Poslanci českých, slovenských, německých a maďarských křesťanských stran tak získali čtvrtinu mandátů v nově zvolené poslanecké sněmovně. Listopadové volby nakonec Arata zhodnotil jako porážku antiklerikálních sil v republice a úspěch mezinárodního katolicismu.⁵⁹

Odhlédneme-li od přirozeně konfesní optiky vatikánského diplomata, dají se volby v roce 1925 charakterizovat jako úspěch celého katolického tábora v Československu, jemuž se podařilo překlenout propast mezi církví a společností, překonat období, jež nebylo nakloněno náboženskému a duchovnímu rozvoji, a zabránit dalšímu odlivu voličů a věřících. Třebaže mnozí levicoví politici doufali v neúspěch Československé strany lidové, dočkali se jej spíš ve svých řadách, zatímco lidovci mohli považovat za své vítězství i o něco slabší volební výsledek než před pěti lety. Politický katolicismus a lidová strana tak přečkaly kritické období po vzniku republiky, vcelku neztratily voliče a volebním kláním propluly jako významná a respektovaná politická síla v Československu.

Jednání o sestavení nové vlády

Vatikánský *chargé d'affaires* v Praze informoval Svatý stolec už také o probíhajících neoficiálních jednáních o sestavení budoucí vlády: agráři by v ní podle jeho odhadu měli získat čtyři ministerstva, čeští lidovci tři, národní socialisté tři, sociální demokraté tři, národní demokraté jedno a strana práce také jedno. Arata ve své zprávě předpokládal, že Antonín Švehla se ujme sestavování kabinetu ihned po vyhlášení konečných výsledků voleb a že Šrámkova lidová strana v něm bude zřejmě požadovat ministerstva školství, vnitra a pro správu Slovenska, případně ministerstvo spravedlnosti. Očekával nicméně, že nadcházející jednání budou náročná a že socialistické strany budou usilovat o prosazení maxima svých požadavků. Již nyní je však jisté, uzavíral svůj rozbor Arata, že *Kulturkampf*, jímž před volbami hrozili národní socialisté a ministr Edvard Beneš, se stále více oddaluje.⁶⁰

Sestavením nové vlády byl opravdu podle očekávání pověřen předseda nejsilnější Republikánské strany zemědělského a maloroľnického ľidu Antonín Švehla, avšak zejména kvůli konfrontačnímu postoji Hlinkovy slovenské lidové strany neuspěl

Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 19.11.1925, fo. 11–16; celý dokument je uložen rovněž v ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 50, fa. 401, fo. 104–115.

59 *Tamtéž*.

60 *Tamtéž*.

a 30. listopadu 1925 vrátil prezidentu republiky mandát k jejímu sestavení.⁶¹ Prezident poté hned 1. prosince pověřil tímto nesnadným úkolem Jana Šrámka, který rovněž nepochodil, třebaže právě pokusem o sestavení vládní koalice demonstroval – k velké zlosti zejména komunistické strany – politickou sílu Československé strany lidové.⁶² O zformování kabinetu se pak ještě pokusil sociální demokrat Rudolf Bechyně (1881–1948), avšak i on utrpěl nezdar. Prezident Masaryk se proto 9. prosince 1925 obrátil opět na Antonína Švehlu, který zformoval vládu, jež do historie vstoupila pod označením „druhá Švehlova vláda“. Designovaný premiér obnovil staronovou Pětku, doplnil ji o zástupce živnostníků a vytvořil z ní Šestku – strany agrární, lidová, sociálnědemokratická i národně-sociální získaly tři ministerstva, strana národnědemokratická a živnostenská po jednom ministerstvu.⁶³ Vládní koalice získala důvěru poslanecké sněmovny dva dny před Vánoci 1925.⁶⁴

Již 10. prosince informoval Antonio Arata vatikánského sekretáře Pietra Gasparriho o složení nové vlády. Uvedl, že se jejím předsedou stal Antonín Švehla, ministrem zahraničních věcí Edvard Beneš, ministrem financí Karel Engliš (1880–1961) a že tři křesla obsadili lidovci: František Nosek (1886–1935) vnitro, Jan Šrámek resort pošt a telegramů a Josef Dolanský (1868–1943) resort zásobování lidu. Adresáta zpravil o obtížích při tvoření nového kabinetu, jeho všeobecném a neurčitým charakteru, jímž se příliš neliší od vlády předcházející, a jeho politickém programu.⁶⁵ Pokud šlo o kýžené sblížení českých a slovenských křesťanských stran, dal najevo svou skepsi vzhledem k neochotě Jana Šrámka a Andreje Hlinky jako jejich vůdčích a zároveň neústupných osobností o budoucí spolupráci jednat.⁶⁶ Hlinka Šrámkovi podle jeho názoru zřejmě dosud nezapomněl předvolební agitaci Československé strany lidové na Slovensku⁶⁷ a rezervovaný postoj po vydání pastýřského listu slovenských biskupů. Aratovo hodnocení volebního výsledku však stálo na realističtějších základech než hlasy domácího lidoveckého tisku: „Vítězství“ lidovců v posledních parlamentních

61 Viz KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938)*, sv. 1, s. 381 (viz pozn. 2).

62 Srv. KOVTUN, J.: *Republika v nebezpečném světě*, s. 431 (viz pozn. 2).

63 Viz MILLER, Daniel E.: *Antonín Švehla: Mistr politických kompromisů*. Praha, Argo 2001, s. 172; KLIMEK, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 13, s. 505 (viz pozn. 2).

64 Srv. MILLER, D. E.: *Antonín Švehla*, s. 174.

65 Vatikán zajímala zejména zahraniční politika nové vlády, zvláště její postoj k Svatému stolci. Z prvních kroků vlády získal Vatikán dojem, že v zahraniční politice bude postupovat zcela v intencích vlád předchozích. (AS, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 70, po. 69–70, Nuovo Governo (Nová vláda), zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 10.12.1925, fo. 13 a 16; srv. články „Vládní prohlášení“ a „Pracovní program nové vlády“ v *Lidových novinách* (19.12.1925), s. 1.)

66 AS, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 70, po. 69–70, Nuovo Governo, zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 10.12.1925, fo. 11–17.

67 ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 50, fa. 401, Sulle prossime elezioni generali politiche, zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 11.9.1925, fo. 13.

volbách, třebaže bylo 'relativně' důležité, jim neumožnilo vtisknout nový charakter sestavované vládě. O jejich vítězství bychom si neměli dělat iluze...⁶⁸

Rozmíšky i smír v době úřednické vlády

Druhé Švehlově vládě nebyl vyměřen dlouhý čas, ostatně ji sám předseda vlády Antonín Švehla i prezident Tomáš Garrigue Masaryk chápali jako krátkodobou.⁶⁹ Koalice, k níž choval Masaryk celou řadu výtek, se v důsledku značných rozporů mezi občanskými a socialistickými stranami, zejména v otázce přijatých prováděcích nařízení k jazykovému zákonu z roku 1920, v březnu 1926 rozpadla a prezident jmenoval 18. března 1926 úřednickou vládu Jana Černého (1874–1959).⁷⁰ Mezi nepočetné úspěchy, jichž tato „nepolitická vláda“ dosáhla, patřilo – proti vůli socialistických stran – schválení státních platů kněžím, takzvané kongruy.⁷¹ Právě prosazení kongruového zákona v červnu 1926 učinilo „definitivní tečku za diskusemi o možné odluce církve od státu“.⁷²

Svou nevraživost vůči Šrámkovi – v politice manifestovanou prezidentovým odmítnutím jeho návrhu vytvořit místo úřednické vlády vládu menšinovou – dal Masaryk před českou veřejností najevo počátkem roku 1926 v anonymním článku „Katolicismus a inteligence“.⁷³ Podnět mu poskytl komentář šéfredaktora *Lidových listů* Josefa Doležala (1893–1965) vyjadřující přesvědčení, že republika by měla být budována na katolických idejích.⁷⁴ Prezident Masaryk důrazně oponoval: „Historie lidové strany ... nezvratně ukazuje neplodnost jejích vůdců. Není jediné politické akce většího dosahu, kterou by politikové lidovečtí ... zahájili a provedli. Žijí z činnosti druhých stran. A tak strana lidová jeví se jako politický příživník... (...) Náš stát nevznikl z ideje cyrilometodějské a katolické vedení, katoličtí politikové neměli v něm žádné vynikající účasti. Lidová strana v republice přišla k jisté moci,

68 *Tamtéž*, b. 51, fa. 428, fo. 11, Nuovo Governo, zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 10.12.1925.

69 Viz KLIMEK, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 13, s. 506 (viz pozn. 2).

70 MILLER, D. E.: *Antonín Švehla*, s. 179; ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 52, fa. 451, Nuovo Governo extraparlamentare (di funzionari) (Nová úřednická vláda), zpráva sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 25.3.1926, fo. 44–51.

71 Náhrady za ztrátu části pozemkového majetku v církevním vlastnictví začala první republika poskytovat postupným, již od roku 1920 prováděným zvyšováním kongruových příplatků k příjmům duchovenstva (podrobněji viz TRETERA, Jiří Rajmund: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 38 n.; TRAPL, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, s. 98).

72 ŠEBEK, J.: *Mezi křížem a národem*, s. 110 (viz pozn. 41).

73 In: *Národní osvobození* (18.7.1926), s. 2, nepodepsáno (přetištěno in: MASARYK, Tomáš Garrigue: *Cesta demokracie*, sv. 3: *Projevy, články, rozhovory 1924–1928*. Praha, Ústav T. G. Masaryka 1994, s. 145–147).

74 DOLEŽAL, Josef: *Katolicismus a československý stát*. In: *Lidové listy* (2.7.1926), s. 2 n.; KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*, sv. 1, s. 372 (viz pozn. 2).

protože republika jí, jako všem stranám, zabezpečuje volnost a možnost politického soupeření.⁷⁵ Kritiku politiky Československé strany lidové a jejího předsedy Jana Šrámka pak Masaryk zopakoval na podzim 1926 na zámku v Topolčiankách při setkání s katolickými novináři Janem Scheinostem, Alfredem Fuchsem a Josefem Doležalem, kdy otevřeně prozradil, že Jana Šrámka v lásce nemá; podle zúčastněných publicistů ho označil za intrikána, a nikoli státníka, jeho způsoby za jezuitské a postoj lidové strany jako pasivní.⁷⁶

Třetího června 1926 navštívila prezidenta republiky delegace československých biskupů v čele s pražským arcibiskupem Františkem Kordačem a požádala ho, aby blížící se Husovy oslavy již neproběhly způsobem urážejícím katolické cítění. Biskupové varovali před zhoršením, či přímo přerušením československo-vatikánských vztahů a v předloženém memorandu prezidenta vyzvali, aby se vláda raději vyhnula případnému konfliktu a neúčastnila se oslav.⁷⁷ Masaryk přislíbil, že jejich požadavkům vyhoví.⁷⁸ (Ministr zahraničí Edvard Beneš, jehož navštívili biskupové František Kordač, Leopold Prečan a Karol Kmeťko s podobnou prosbou jako Masaryka, se k pasivitě během dalších Husových oslav zavázat odmítl.)⁷⁹ Účast prezidenta republiky na Husových oslavách v létě 1926 se pak skutečně obešla bez proslovů a mnozí současníci cítili, že Vatikán v tomto souboji zvítězil.⁸⁰

75 [MASARYK, T. G.]: Katolicismus a intelligence.

76 AS, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 72, po. 70, zápis z audience katolických novinářů u prezidenta Masaryka 6.10.1926, fo. 23. Politika ČSL nebyla terčem Masarykovy kritiky jako jediná, pokud šlo o demokratické strany, postupně se ve 20. letech dostal do konfliktu mj. i se sociálními demokraty a agrárníky.

77 MÚA AV ČR, f. Tomáš Garrigue Masaryk, oddělení Republika (R) – Politické strany, složka Katoličtí biskupové u prezidenta.

78 *Tamtéž*, složka Lidovci.

79 AS, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 71, po. 70, listy sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Pietru Gasparrimu z 1.4.1926, 14.5.1926 a 9.6.1926, fo.12–16, 62–64 a 78–81.

80 Husitský prapor na Pražském hradě již nevisel, vlál ale na budově Staroměstské radnice a mnoha domech pražského Starého Města. Z významných hostů, osob politického života, byli přítomni prezident republiky T. G. Masaryk s dcerou Alicí a synem Janem, ministr zahraničí Edvard Beneš s manželkou Hanou, předseda vlády a ministr vnitra Jan Černý, předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr, předseda senátu Václav Klofáč a další významní politici – žádný však oficiálně nehovořil. Současně nastal výrazný posun v tom směru, že byla zdůrazňována zejména historická a duchovní stránka Husovy osobnosti a stranou zůstala kritika Říma. (Viz ŠMÍD, Marek: Postava Jana Husa jako předmět sporu mezi Československem a Svatým stolcem v období první republiky. In: KUČERA, Zdeněk – BUTTA, Tomáš – NYTROVÁ, Olga (ed.): *Hus a Masaryk: Hledání národní tradice a identity. Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 163. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a dalších příspěvků.* Praha, Církev československá husitská 2013, s. 39.)

Prezident Tomáš Garrigue Masaryk s olomouckým arcibiskupem Leopoldem Prečanem. Smír mezi československým státem a katolickou církví byl korunován uzavřením modu vivendi se Svatým stolcem (foto z publikace Kronika českých zemí. Praha, Fortuna Print 2003)

V třetí Švehlově vládě. Modus vivendi

Dvanáctého října 1926 jmenoval prezident Masaryk novou Švehlovu vládu, v níž poprvé v republice zasedli také zástupci německých politických stran. V koalici sestavené pouze z občanských stran agrárníkům připadla čtyři vládní křesla, lidovcům dvě, živnostenské straně jedno a po jednom ministerstvu pak získaly dvě německé strany, jejichž vstupem do československé vlády vyvrcholila první fáze německého politického aktivismu.⁸¹ Jan Šrámek byl ve vládě občanské koalice pověřen

81 Vstup německých stran do vládní koalice odpovídal také přání německého ministra zahraničí Gustava Stresemanna, aby se zvýšil vliv německé menšiny v československé exekutivě, a svědčil o narůstajícím sebevědomí Němců a jejich diplomatického postavení po podepsání Locarnských dohod v říjnu 1925 (ŠEBEK, J.: *Mezi křížem a národem*, s. 116 n. – viz pozn. 41). O složení a charakteru nové vlády informoval Svatý stolec ve svém listu z 21. října 1926 Antonio Arata (ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica, Cecoslovacchia, b. 54,

vedením dvou ministerstev: resortu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (ten však v lednu 1927 předal Jozefu Tisovi) a resortu sociální péče. Od podzimu 1926 jednali zástupci vlády rovněž s Hlinkovou slovenskou lidovou stranou, která měla zájem o vstup do Švehlova kabinetu. Slovenští lidovci se k tomuto kroku rozhodli 8. listopadu 1926 a do vlády vstoupili se zpožděním v lednu příštího roku (ministři Jozef Tiso a Marek Gažík), s podporou Jana Šrámka a Československé strany lidové.⁸² Jako součást takzvané panské koalice pak hrály křesťanské strany stabilizující roli v době, kdy byl československý parlamentní systém ohrožován silícím fašistickým hnutím v českých zemích (aféra Radoly Gajdy) a radikálními myšlenkami stoupenců autoritativní formy vlády.⁸³

Závěr roku 1926 přinesl také naději na oteplení dosud převážně chladných československo-vatikánských vztahů. V dubnu 1927 se v Praze uskutečnilo první kolo rozhovorů, jež za československou stranu vedl Benešův zástupce na ministerstvu zahraničí Kamil Krofta (1876–1945), bývalý vyslanec v Římě a Vatikánu, a za Svátý stolec diplomat Pietro Ciriaci (1885–1966).⁸⁴ Po nezdaru této první fáze se rokování přesunula do „Věčného města“, kde od srpna do října 1927 vyjednával s vatikánskými představiteli opět Kamil Krofta.⁸⁵ V prvním prosincovém týdnu se mu podařilo dospět k definitivní dohodě a získat souhlas státního sekretáře Pietra Gasparriho i papeže Pia XI. s budoucí spoluprací. Finální podoba takzvaného *modu vivendi* byla parafována v Římě 17. prosince 1927, 20. ledna 1928 ji schválila vláda v Praze.⁸⁶ Právě přijetí *modu vivendi* ukončilo napjaté vztahy Československé

fa. 476, list sekretáře apoštolské nunciatury v Praze Antonia Araty státnímu sekretáři Svátého stolce Pietru Gasparriemu z 21.10.1926, fo. 71–77).

82 Ke vstupu HSLS do československé vlády podrobněji viz BARTLOVÁ, Alena: Návrhy slovenských politických stran na zmenu štátoprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918–1935 a zapojenie HSLS do vládnej koalície v rokoch 1927–1929. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v Československu: 1918–1939*. Bratislava, Veda 2004, s. 127–130.

83 Viz TRAPL, M.: Přehled života a díla monsignore ThDr. h.c. Jana Šrámka (viz pozn. 8); MILLER, D. E.: *Antonín Švehla*, s. 180 n. (viz pozn. 63). Německý diplomat Julius von Zech o nové Švehlově vládě prohlásil: „Léto 1926 přineslo dohodu československých stran – s výjimkou pravicových radikálních národních demokratů, sociálních demokratů a národních socialistů – s německými agrárníky a německými křesťanskými socialisty, jejichž úspěchem je vstup dvou německých ministrů (Mayr-Harting ministrem spravedlnosti a Spina veřejných prací) v polovině října tohoto roku do vlády. Protisociální postoj této koalice přivedl stranu národních socialistů, do níž patří E. Beneš, do opozice...“ (Citováno podle: ALEXANDER, Manfred (ed.): *Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag: Innenpolitik und Minderheitenprobleme in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*, sv. 3: *Von der Regierung unter Švehla bis zum Vorabend der nationalsozialistischen Machtergreifung in Deutschland 1926–1932: Berichte der Gesandten Walter Koch*. München, Oldenbourg 2009, s. 5.)

84 Viz DEJMEK, Jindřich: Československo-vatikánská jednání o *modus vivendi* 1927–1928. In: *Český časopis historický*, roč. 92, č. 2 (1994), s. 268 n.

85 Viz MACHULA, Jaromír: *Vatikán a Československo (1938–1948): Paměti*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998, s. 13.

86 Srv. DEJMEK, J.: Československo-vatikánská jednání o *modus vivendi* 1927–1928, s. 283; KOVTUN, J.: *Republika v nebezpečném světě*, s. 529 (viz pozn. 2).

V třetí Švehlově vládě zaujali lidovci pevné postavení. Druhý zleva Jan Šrámek, sedící prezident Tomáš Garrigue Masaryk a premiér Antonín Švehla (foto z publikace Jaroslava Rokoského Rudolf Beran a jeho doba: Vzestup a pád agrární strany. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů – Vyšehrad 2011)

republiky se Svatým stolcem a přispělo ke konsolidaci poměru mezi katolickou církví a československým státem.⁸⁷

Proces provádění *modu vivendi* v Československu byl ovšem velmi zdoluhavý, jeho implementace se v podstatě táhla po celý zbývající čas první republiky a dořešena byla teprve koncem třicátých let. Tyto komplikace měly více důvodů. Především se s novým rozhraničením diecézí vlekla poměrně složitá otázka církevních statků a nové hranice diecézí často narážely na protesty věřících i církevní hierarchie.⁸⁸ Podle zásad *modu vivendi* se úprava diecézních hranic dotýkala celého jihozápadního Slovenska, kde měla dosud svá území ostráhomská arcidiecéze, dále slovenských diecézí (košické a rožňavské) i rumunské satumarské diecéze, stejně jako

87 Viz HRABOVEC, Emilia: Menovanie biskupov v kontexte bilaterálnych vzťahov medzi ČSR a Svätou stolicou 1918–1928. In: VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (ed.): *Československo 1918–1938: Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998. Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky*. Praha, Historický AV ČR 1999, s. 554.

88 Viz TRAPL, Miloš: Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica. Historica. Sborník prací historických*, sv. 13. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1968, s. 53.

řeckokatolických eparchií (biskupství) užhorodské a prešovské. V Čechách a na Moravě se hraniční úpravy dotýkaly pražské a olomoucké arcidiecéze, ale také německé arcidiecéze vratislavské a rakouské arcidiecéze vídeňské i diecéze sv. Hipologa.⁸⁹

Přijetí *modu vivendi* provázela také výměna na vyslaneckých místech v Praze a Vatikánu. Vyslancem u Svatého stolce byl jmenován zkušený diplomat Vladimír Radimský (1880–1977), který nahradil odvolaného Václava Palliera (1880–1947). Na místo Franceska Marmaggiho, který se mezitím stal nunciem v Polsku, byl jmenován Pietro Ciriaci, jenž měl v československých kruzích velmi dobrou pověst.⁹⁰ Po přijetí *modu vivendi* Vatikán zintenzivnil aktivitu na podporu svých záměrů v Československu, jako bylo například zkvalitnění a prohloubení teologického studia, zvýšení duchovního vlivu na mládež nebo organizační upevnění a šíření takzvané Katolické akce.

Česká historiografie mnohdy zdůrazňuje podíl Jana Šrámka na uzavření *modu vivendi* na přelomu let 1927 a 1928 mezi Československou republikou a Svatou stolicí, avšak Šrámkovo angažmá v celé záležitosti není dodnes zcela jasné.⁹¹ Přestože se historik Miloš Trapl domnívá, že Šrámkovo „jednání ve Vatikáně roku 1926 výrazně přispělo k odstranění ‘pachuti Marmaggiho aféry mezi ČSR a papežskou kurií’ a přivedlo obě strany opět za jednací stůl“, ⁹² ve vatikánském archivu neexistuje žádný doklad o Šrámkově cestě, jednání či pobytu ve Vatikánu v onom roce. Věřím, že i kdyby se ztratil Šrámkův vlastní zápis z roku 1926, kdy údajně soukromě jednal s papežem Piem XI., vatikánské archivy by přinejmenším informovaly o dalších dokumentech či odkazech týkajících se této významné události a nepřešly by je bez jediné zmínky.

Relativní úspěch katolíků a politického katolicismu v polovině dvacátých let – třebaže daleko výrazněji prožívaný na Slovensku než v českých zemích – zapůsobil rovněž na prezidenta Masaryka, který od roku 1925 pozvolna ustupoval ze svých radikálně protikatolických pozic, a na českou společnost. Nadále bylo jasné, že katolíci v republice tvoří nepřehlédnutelnou sílu, s níž je třeba, jak prohlásil Edvard Beneš, do dalších „zápasů“ počítat. Právě pozitivní volební výsledek z roku 1925

89 Viz TÝŽ: Změny církevní správy na Moravě a ve Slezsku v důsledku Modu vivendi z roku 1928. In: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.): *Vývoj církevní správy na Moravě: XXVII. mikulovské sympozium. 9.–10. října 2002*. Mikulov – Brno, Státní okresní archiv Břeclav – Muzejní a vlastivědná společnost 2003, s. 152.

90 Apoštolský nuncius Ciriaci přicestoval do Prahy 5.5.1928 v půl sedmé večer (AS, f. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Cecoslovacchia, IV periodo, fa. 130, po. 98, list apoštolského nuncia v Praze Pietra Ciriaciho státnímu sekretáři Svatého stolce Pietru Gasparrimu z 12.5.1928, fo. 29). K Ciriaciho československé misi podrobněji srv. ŠMÍD, Marek: Pietro Ciriaci – neúspěch v Československu klíčem k jeho dalšímu vzestupu? In: *Historica Olomucensia. Sborník prací historických*, roč. 32, č. 44 (2013), s. 55–73.

91 Rovněž Jindřich Dejmek zde vyzvedává především úlohu bývalého vyslance Kamila Krofty (viz DEJMEK, Jindřich: Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921): Kroftova vyslanecká mise v Římě. In: *Český časopis historický*, roč. 91, č. 2 (1993), s. 245).

92 TRAPL, M.: Přehled života a díla monsignore ThDr. h.c. Jana Šrámka, s. 34 (viz pozn. 8).

společně s uzavřením *modu vivendi* na přelomu let 1927 a 1928 byly jasnými důkazy, že česká společnost již překonala počáteční proticírkevní (respektive protikatolickou) vlnu a že katolická církev se již v polovině dvacátých let úspěšně začlenila do nového státu a společnosti. Šrámkova Československá strana lidová se stala přirozenou a respektovanou součástí všech vládních koalic do roku 1938, přičemž právě události v polovině dvacátých let přispěly k jejímu ukotvení v politickém systému první republiky. Navzdory slibně se rozvíjející spolupráci katolických stran však Hlinkova slovenská lidová strana z vládní koalice brzy vystoupila a katolickému táboru se pak již do konce první republiky nepodařilo dosáhnout oné jednoty z počátku dvacátých let.

Složité zápasy však lidovou stranu teprve čekaly...

Tento text vznikl v rámci projektu „Rozvoj postdoktorandských pozic na Jihočeské univerzitě“ Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (CZ.1.07/2.3.00/30.0049), spolufinancovaného Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.